

MAREK BROJERSKI

WPLYW ZMIAN CEN I DOCHODÓW NA ZAKUPY ARTYKUŁÓW DO PRODUKCJI ROLNEJ

W artykule niniejszym przedstawione zostaną niektóre problemy związane z działaniem rynku artykułów do produkcji rolnej. Oczywiście zagadnienia te nie wyczerpują całokształtu problematyki dotyczącej rynku artykułów do produkcji rolnej. W szczególności zwrócona zostanie uwaga na związki zachodzące między rozmiarami zaopatrzenia w artykuły do produkcji rolnej a zmianami cen skupu produktów rolnych i cen środków do produkcji oraz dochodami ludności rolniczej. Warto zaznaczyć, że błędem byłoby poszukiwanie prostej zależności między tymi wielkościami w skali każdego roku wziętego oddzielnie, mimo że zależność zmian tych wielkości wydaje się oczywista. Związki występujące w tej dziedzinie mają charakter obustronnego działania. Można przyjąć, że wzrost produkcji w określonych warunkach polityki rolnej, a zatem i dochodów rolniczych, a także zmiany cen, stanowią przesłankę wzrostu zaopatrzenia produkcyjnego. Równocześnie rozszerzenie sprzedaży artykułów do produkcji stanowi podstawę jej wzrostu — w okresie następnym. Stosunkowo krótki cykl inwestycyjny w gospodarce chłopskiej oraz fakt, że zastosowanie nowych urządzeń o charakterze produkcyjnym przynosi w niedługim czasie określone efekty, sprawiają że odstęp czasu między związkami zachodzącymi w dziedzinie zaopatrzenia z jednej strony a zmianami cen i dochodów z drugiej, jest niewielki, a korelacja między nimi bardzo wysoka.

Korzystne z punktu widzenia producenta rolnego kształtowanie relacji cen skupu produktów rolnych w stosunku do cen środków produkcji dla rolnictwa, ma bardzo istotne znaczenie dla intensyfikacji produkcji rolnej. W zasadzie do 1965 r. obserwuje się wyraźne osłabienie działalności inwestycyjnej w gospodarstwach chłopskich¹. Wydaje się, że ko-

¹ Zarówno w całej gospodarce chłopskiej jak i w gospodarstwach rachunkowych przełamana została w zasadzie dopiero w 1965 r. tendencja do „przejadania” całego uzyskanego wzrostu dochodów. Pod wpływem impulsu dochodowego rolnicy ograniczyli wydatki konsumpcyjne. Udział akumulacji w dochodzie rolniczym gospodarstw rachunkowych zwiększył się z 11,6% do 16,1%. W skali całego rolnictwa

nieczne i uzasadnione było odejście od polityki stabilizacji ogólnego poziomu cen rolnych zarówno cen skupu, jak i cen środków do produkcji rolnej. Poprawa warunków opłacalności produkcji rolnej decyduje o zmniejszeniu skłonności do konsumpcji i wzroście zakupów artykułów do produkcji rolnej. Warto zaznaczyć, że w zespole czynników działających na rolnictwo, podstawowe znaczenie przy podejmowaniu decyzji inwestycyjnych, obok impulsów cenowych, odgrywa sprawne zaopatrzenie w środki do produkcji rolnej oraz kredyt inwestycyjny.

Instrumentem działającym na decyzje rolników, dotyczące wielkości inwestycji, są również dochody. W latach 1969 i 1970 obserwuje się wyraźny spadek dochodów realnych ludności chłopskiej z produkcji rolnej (por. tabela 1).

Tabela 1

Dochody realne ludności chłopskiej z produkcji rolnej (wg cen stałych 1965 r. = 100)

Wyszczególnienie	1966	1967	1968	1969	1970
Dochody realne	103,7	103,4	112,0	94,2	96,3
W tym przeznaczane na:					
Spożycie	107,1	109,3	110,5	99,8	96,9
Inwestycje nieprodukcyjne	109,7	112,9	119,3	122,5	129,0
Inwestycje produkcyjne	110,2	120,5	129,4	141,5	151,3

Źródło: Rocznik Statystyczny Rolnictwa GUS 1971, s. 181 oraz Rocznik Statystyczny GUS 1971, s. 547 (obliczenia własne).

Wydaje się, że w tej sytuacji dosyć wysokie tempo przyrostu inwestycji produkcyjnych właśnie szczególnie w latach 1969 i 1970 odbywało się na skutek spadkowej tendencji pozainwestycyjnych form akumulacji. Przyczyn relatywnego powiększania inwestycji produkcyjnych należy doszukiwać się również bądź to we wzroście cen skupu, bądź też w układzie cen skupu produktów rolnych i cen podstawowych środków produkcji dla rolnictwa. W latach 1960 - 1969/70 ceny skupu wzrosły przeciętnie o około 17%, natomiast ceny towarów i usług inwestycyjnych zwiększyły się w tym okresie o około 13%, a ceny towarów i usług na cele produkcji bieżącej o około 12%. W tym zakresie można więc zanotować korzystne zmiany w układzie relacji cen skupu produktów rolnych

proces ten przebiegał znacznie słabiej. Udział akumulacji w globalnym dochodzie rolniczym zwiększył się z 5,9% w okresie 1961 - 1964 do 8,2% w okresie 1965 - 1968 oraz 13% w 1970 r. Równocześnie udział inwestycji produkcyjnych wzrósł z 4,8% w okresie 1961 - 1964 do 5,6% w okresie 1965 - 1968 oraz 8,9% w 1970 r. Warto także zaznaczyć, że inwestycje produkcyjne stanowią dotychczas blisko 3/5 ogólnych inwestycji dokonywanych przez producentów rolnych (Por. S. Felbur, *Problemy wzrostu produkcji rolnej w Polsce*, Warszawa 1972, s. 242 i dalsze oraz przeliczenia własne na podstawie Rocznika Statystycznego Rolnictwa GUS, 1971, s. 181).

w stosunku do cen sprzedaży środków produkcji². Warto podkreślić, że szczególnie korzystnie przedstawia się wspomniana relacja w latach 1965-1970. Cena detaliczna szeregu artykułów do produkcji rolnej wyrażona w kg żyta, żywca wieprzowego i w litrach mleka w latach 1965 - 1970 ulegała wyraźnemu zmniejszeniu. Tak np. cena 100 kg saletrzaku 25% w 1965 r. wynosiła 78 kg a w 1970 r. 74 kg, 100 kg soli potasowej 31 kg w 1965 r. i 29 kg w 1970 r.³

Bardziej widoczne zmiany relacji mają miejsce pomiędzy cenami skupu produktów rolnych a cenami maszyn rolniczych. Przykładowo cena siewnika w 1965 r. kształtowała się w wysokości 173 kg żywca wieprzowego, w 1970 r. natomiast 157 kg, cena brony polowej w 1965 r. — 15 kg, w 1970 — 14 kg. Mimo korzystnych zmian relacji cen należy podkreślić, że w systemie dystrybucji środków produkcji wzrost zakupów tych artykułów uzależniony jest bezpośrednio od zaopatrzenia aparatu handlu. Jak dotychczas braki w zakresie artykułów do produkcji rolnej były dosyć znaczne. W ostatnim okresie w tej dziedzinie nastąpiła wyraźna poprawa, co potwierdzają zresztą wyniki badań ankietowych⁴. W szczególności bardzo odczuwalna jest poprawa zaopatrzenia indywidualnego producentów rolnych w takie artykuły, jak: nawozy, pasze, węgiel, niektóre artykuły budowlane oraz maszyny rolnicze. Według opinii producentów rolnych wśród artykułów do produkcji rolnej, z zakupami których mają jeszcze poważne trudności, to w grupie nawozów — niektóre potasowe, w grupie pasz — niektóre pasze do tuczu trzody chlewnej, w grupie materiałów budowlanych — przede wszystkim cement, w grupie maszyn rolniczych — młockarnie, snopowiązałki.

Właściwe ustalenie relacji cen produktów rolnych i środków produkcji dla rolnictwa ma istotne znaczenie dla efektywności ekonomicznej, jak i wielkości zaopatrzenia w poszczególne środki produkcji. Szczególnie ważne wydaje się więc kształtowanie się relacji cen podstawowych produktów rolnych oraz takich środków produkcji, jak nawozy mineralne, pasze treściwe, maszyny rolnicze i materiały budowlane. Zbadajmy, jak na przykład przedstawiały się kierunki zmian w relacji ceny skupu trzody chlewnej oraz bydła i sprzedaży pasz treściwych.

W latach 1960 -1970 cena skupu trzody chlewnej wzrosła o około 18%, natomiast cena zakupu mieszanki paszowej tzw. „T” wzrosła o bli-

² S. Rochna, *Ceny — główny instrument sterowania produkcją rolniczą*, *Więś Współczesna* 1972, nr 5, s. 80.

³ *Rolniczy Rocznik Statystyczny GUS*, s. 174. (obliczenia własne).

⁴ Wspomniane badania prowadzone były w sierpniu 1972 r. wśród 200 producentów rolnych powiatu chodzieskiego. Warto podkreślić, że według opinii badanych rolników największe braki artykułów do produkcji rolnej miały miejsce: 70,4% odpowiedzi — materiały budowlane (cement, wapno), maszyny rolnicze — 44% odpowiedzi, 22% — nawozy, 20% — pasze, przyjmując za 100% ogół badanych producentów rolnych.

Tabela 2

Ceny skupu kontraktowanej trzody mięsno-słoninowej oraz bydła rzeźnego w latach 1960 - 1971

Rok	Trzoda mięsno-słoninowa * zł/kg	Wskaźnik dynamiki 1960 = 100	Młode bydło rzeźne zł/kg	Wskaźnik dynamiki 1960 = 100
1960	19,26	100,0	14,09	100,0
1965	20,82	108,0	14,64	103,9
1966	20,90	108,5	14,97	106,2
1967	21,00	109,0	15,00	106,4
1968	21,22	110,1	14,99	106,3
1969	21,49	111,5	14,98	106,3
1970	22,87	118,5	15,06	106,8
od XII do III 1971 **	26,17	135,8	15,53	110,2
od III 1971 **	27,71	143,8	16,73	118,7

* Z ekwiwalentem węglowym.

** Według cen szacunkowych po podwyżkach w grudniu 1970 i w marcu 1971 r.

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS, 1972, s. 384, (przeliczenia własne).

sko 40%. Tak duże pogorszenie relacji cen skupu trzody chlewnej i mieszanek paszowych spowodowało w rezultacie spadek opłacalności produkcji trzody chlewnej oraz ograniczenie zainteresowania wśród rolników zakupami mieszanek. W wyniku podwyżki cen detalicznych mieszanek paszowych w 1971 r. nastąpił spadek ich sprzedaży o blisko 7% w porównaniu do 1970 r.⁵ Podwyżki cen trzody chlewnej dokonane na przestrzeni lat 1970-1971 spowodowały wzrost cen skupu tuczników o około 29% (cena w okresie po marcu 1971 r. w stosunku do średniej ceny w 1969 r.). Podobnie średnia cena skupu bydła rzeźnego w latach 1970-1971 wzrosła o 11,6%, podczas gdy wzrost tej ceny w całym poprzednim dziewięcioleciu wynosił 6,3%⁶. Relacje te w poważnym stopniu poprawiają opłacalność produkcji zwierzęcej, a równocześnie poprzez wpływ na kształtowanie dochodów ludności rolniczej zaopatrzenie w artykuły do produkcji rolnej. Zmiany relacji cen działają odmiennie na gospodarstwa małe i duże. W gospodarstwach większych, o wysokiej produkcji towarowej, zwłaszcza zbóż, podwyżka cen detalicznych pasz treściwych nie była tak odczuwalna jak w gospodarstwach małych, które dysponują mniejszymi zasobami zboża i w tuczu trzody opierają się głównie na paszach treściwych z zakupu w aparacie handlu. Inaczej przedstawia się relacja między ceną skupu zbóż a cenami detalicznymi nawozów (por. tabela 3).

W badanym okresie obserwuje się obniżkę cen nawozów i wzrost cen skupu zbóż, tak na przykład cena mocznika nawozowego uległa zmniej-

⁵ Rocznik Statystyczny GUS 1972, s. 304 (przeliczenia własne).⁶ R. Buczyński, K. Maciejewska, *Tendencje rozwojowe chowu trzody chlewnej i bydła*. Nowe Rolnictwo 1971, nr 21. Problemy te porusza również S. Rochna, *Wpływ cen na produkcję żywca wieprzowego*. Wieś Współczesna 1971, nr 7.

Tabela 3

Ceny skupu żyta oraz ceny detaliczne mocznika nawozowego w latach 1960 - 1971

Rok	Żyto, dostawy ponadobowiązkowe w zł/q	Dynamika 1960=100	Mocznik nawozowy 46% w zł/100 kg	Dynamika 1960=100
1960	221	100,0	400	100,0
1965	282	127,6	400	100,0
1966	292	132,1	365	91,3
1967	293	132,6	365	91,3
1968	296	133,9	365	91,3
1969	300	135,7	365	91,3
1970	299	135,3	365	91,3
1971	304	137,5	365	91,3

Źródło: Rocznik Statystyczny GUS 1972, s. 376 i 384 (przeliczenia własne).

szeniu w 1966 r. o 9%, natomiast cenę skupu żyta podwyższono o około 38%. Jeżeli w 1960 r. cena 100 kg żyta stanowiła równowartość około 112 kg mocznika nawozowego, to w 1971 r. za 100 kg żyta można było zakupić około 152 kg mocznika nawozowego. Można więc przypuszczać, że zmiana relacji cen powinna działać korzystnie na stosowanie nawozów mineralnych w uprawie zbóż, powinna ona także pobudzać wzrost zakupów tych środków produkcji. Można tu wspomnieć że w latach 1964 - 1970 osiągnięto zużycie nawozów sztucznych na 1 ha użytków rolnych w gospodarstwach indywidualnych średnio w Polsce z 50,3 kg do 109,4 kg.

Zwiększenie dochodów rolniczych może nastąpić bądź to przez podnoszenie cen artykułów rolnych, bądź też przez obniżanie kosztów produkcji. Obniżenie cen środków do produkcji rolnej zakupywanych przez rolników działa w tym samym kierunku co podwyższanie cen płaconych rolnikom. Efekt zastosowania obu środków nie jest jednak identyczny, szczególnie z punktu widzenia wzrostu zakupów artykułów do produkcji. Podwyżka cen artykułów rolnych jest równoznaczna z ogólną obniżką cen artykułów nabywanych przez rolników⁷. W wyniku zmiany cen wzrosnie popyt na artykuły do produkcji rolnej — na jedne w większym stopniu, na inne w mniejszym. Można przyjąć bez większego ryzyka popełnienia błędu, iż obniżenie cen nawozów mineralnych lub maszyn rolniczych (przy założeniu, że ceny innych artykułów do produkcji rolnej pozostają bez zmian) wywoła znacznie większy wzrost ich zużycia niż odpowiedni

⁷ Problemy te bardzo szeroko porusza M. Pohorille, *Interwencjonizm w rolnictwie kapitalistycznym*, Warszawa 1964, s. 23,1 oraz K. Sokołowski, *Ceny rolne*, Warszawa 1960, s. 220; A. Woś, *Ceny rolne i ich znaczenie w kształtowaniu produkcji rolnej*, Nowe Rolnictwo 1971, nr 21, s. 9; M. Pietrewicz, *Wahania w poziomie produkcji rolnej a sytuacja finansowa gospodarki chłopskiej*, Wieś Współczesna 1970s, nr 5, s. 42.

wzrost cen artykułów rolnych. Obniżka cen poszczególnych środków produkcji ma różne znaczenie dla producentów rolnych. Zależy to od czasu, jaki jest potrzebny, aby skutki zastosowania danych środków dały efekt produkcyjny. Na przykład wpływ potaniaenia środków trwałych odczuwalny jest stopniowo, w miarę odnawiania zużytych maszyn przez poszczególne grupy gospodarstw. Obniżka cen nawozów czy pasz daje efekt produkcyjny znacznie szybciej i to odczuwalny przez szerszy krąg producentów. Należy podkreślić, że instrumenty cenowe nie działają jednakowo w stosunku do wszystkich uczestników wymiany rynkowej, nie każdy bowiem rolnik korzysta w tym samym stopniu z przemysłowych środków produkcji jak również nie sprzedaje pełnego asortymentu produktów rolnych.

Niskie ceny środków produkcji mają dla producentów rolnych tym większe znaczenie, im bardziej chodzi o wprowadzenie nowej techniki i nowych metod uprawy roli. Problem, co silniej działa na produkcję rolną — wzrost cen produktów rolnych, czy obniżka cen środków produkcji, ma mniejsze znaczenie dla rolników, którzy przyzwyczajeni są do używania nawozów mineralnych, maszyn itd., niż dla tych, którzy je stosują w ograniczonym zakresie. Widoczne jest to także w ujęciu przestrzennym. Skutki zmian relacji cen skupu i cen artykułów do produkcji rolnej odgrywają szczególną rolę na obszarach (w powiatach) o niskiej intensywności produkcji rolnej, które nie są z reguły samowystarczalne w dziedzinie produkcji zmierzające do rozwoju rolnictwa.

Warto zwrócić uwagę na jeszcze jedno zagadnienie. Obserwuje się, że przyrost nakładów pieniężnych na produkcję rolniczą pochłania coraz większą część przyrostu pieniężnego przychodów z jej sprzedaży⁸. Dzieje się to dlatego, że nie ma dostatecznej komplementarności i substytucji przemysłowych środków produkcji i z tego powodu — zwłaszcza przy niskiej kulturze — szybkie tempo ich wzrostu nie daje w praktyce wyników, które można by osiągnąć.

Spróbujmy obecnie odpowiedzieć na pytanie: w jakim stopniu tempo przyrostu sprzedaży artykułów do produkcji rolnej odpowiada zmianom zachodzącym w dochodach ludności rolniczej z tytułu skupu? Pomiędzy tymi dwoma zjawiskami istnieje bądź powinien istnieć bardzo silny związek. Analiza przeprowadzona zostanie na przykładzie materiału statystycznego dotyczącego województwa poznańskiego. Na podstawie danych zawartych w tabeli 4 można stwierdzić, że wraz ze wzrostem dochodów z tytułu skupu rośnie sprzedaż artykułów do produkcji rolnej. Spadek dochodów, jaki miał miejsce w 1969 r. w rezultacie osłabił w 1970 r. tempo przyrostu sprzedaży artykułów do produkcji rolnej. Zmniejszenie przyrostu sprzedaży tych artykułów nie było aż tak głębokie, jak w

⁸ M. Pietrewicz, *Źródła finansowania akumulacji w gospodarce chłopskiej w latach 1961 - 1967*. *Wiś Współczesna* 1969, nr 11.

Tabela 4

Dynamika sprzedaży artykułów do produkcji rolnej oraz przychodów z tytułu skupu produktów rolnych w latach 1967 - 1971 w województwie poznańskim

Wyszczególnienie	Rok poprzedni = 100				
	1967	1968	1969	1970	1971
Artykuły do produkcji rolnej	—	112,6	111,8	108,6	115,4
Przychody z tytułu skupu produktów rolnych	—	102,5	98,0	103,9	115,2

Źródło: Biuletyn Informacji Rynkowej dla województwa poznańskiego za lata 1967 - 1972. Wydawnictwo uczelniane Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu (przeliczenia własne).

przypadku dochodów z tytułu skupu. Wynika stąd, że docelowe kierunki rozwoju produkcji rolnej wymagają kontynuowania określonej wielkości zakupów artykułów do produkcji rolnej. Warto może podkreślić, że cały zespół przyczyn składa się na to, iż dynamika popytu na środki produkcji przerasta wzrost przychodów z tytułu skupu czy nawet produkcji rolnej w województwie poznańskim⁹. Popyt na środki produkcji w dłuższym okresie czasu wyprzedza nie tylko wzrost popytu na artykuły konsumpcyjne. Środki do produkcji rolnej są najbardziej dynamicznym elementem struktury rozchodów gospodarstw rolnych. Tendencja ta zarysowuje się jeszcze ostrzej dzięki kredytom przeznaczonym na ten cel. Rola kredytu jest tym większa, że jest on prawie w całości przeznaczony na cele zaopatrzenia w trwałe i obrotowe środki produkcji¹⁰.

Według wyników rachunkowości rolnej, jeżeli za 100 przyjmiemy ogólne rozchody pieniężne w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych poniesione w roku gospodarczym 1959/60 to w 1969/70 otrzymamy przyrost 175,2. Natomiast nakłady na produkcję rolną (tzw. nakłady materialne, wyposażenie w środki produkcji) wzrastają w tym samym okresie do 192,4, kredyt 265,5 i inwestycje (zakup maszyn i narzędzi oraz materiałów budowlanych) do 163,2. Warto również zaznaczyć, że według tego samego źródła wydatki na produkcję rolną w województwie poznańskim (rejon środkowo-zachodni) w 1969/70, w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, były o 32% większe niż średnio w kraju, zakup maszyn i urządzeń rolniczych o 27%, wykorzystanie kredytu rolniczego o 21%¹¹.

Porównując przebieg dynamiki przyrostu zakupów artykułów do produkcji rolnej i dochodów z tytułu skupu w latach 1967 - 1971 można zau-

⁹ Dynamika wartości produkcji rolnej w latach 1968 - 1970 w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych w województwie poznańskim była następująca: 1969/68 — 92,8, 1970/69 — 103,2 (Rocznik Statystyczny GUS 1971, s. 270).

¹⁰ E. Garbacik, *Charakterystyka obrotu środkami produkcji rolnej*. Trybuna Spółdzielcza 1968, nr 5.

¹¹ *Przeliczenia na podstawie wyników rachunkowości rolnej gospodarstw indywidualnych 1969/70*. Instytut Ekonomiki Rolnej, Warszawa 1971, s. 11 i 61.

Tabela 5

Dynamika sprzedaży artykułów do produkcji rolnej i przychodów z tytułu skupu w powiatach o zróżnicowanych warunkach intensywności produkcji rolnej w latach 1967 - 1971

Wyszczególnienie	Rok poprzedni = 100				
	1967	1968	1969	1970	1971
Powiat o wysokim poziomie intensywności –					
Krotoszyn					
A – artykuły do produkcji rolnej	–	119,2	104,9	114,4	112,1
B – przychody z tytułu skupu	–	108,9	98,5	107,8	105,8
Powiat o niskim poziomie intensywności –					
Międzychód					
A – artykuły do produkcji rolnej	–	115,1	109,7	103,8	116,9
B – przychody z tytułu skupu	–	92,5	92,2	92,2	127,5

Źródło: Por. tabela 4.

ważyć, że w 1971 r. miał miejsce silny wzrost dochodów ludności rolniczej. Można więc oczekiwać, że najbliższe lata przyniosą jeszcze silniejsze tempo przyrostu zakupów artykułów do produkcji rolnej. Przedstawione zależności odmiennie kształtują się w rejonach¹² wyraźnie różniących się pod względem intensywności produkcji rolnej. W województwie poznańskim najwyższy poziom intensywności rolnictwa i wysokie dochody ludności rolniczej reprezentuje powiat krotoszyński, najniższy i niskie dochody powiat międzychodzki (por. tabela 5).

W powiecie o intensywnie rozwiniętym rolnictwie i wysokich dochodach ludności rolniczej obserwuje się znacznie mniejszą skalę wahań dochodów z tytułu skupu. Rozpiętość między największym i najmniejszym wskaźnikiem dynamiki dochodów ludności rolniczej wynosiła 10,4 punkty. W powiecie o słabej intensywności i niskich dochodach rozpiętości te są znacznie większe i dla badanego okresu wynosiły 35 punktów. Takie kształtowanie się przychodów z tytułu skupu produktów rolnych wynikać może z mniejszej „podatności” rolnictwa w rejonach o intensywnej i wyspecjalizowanej produkcji rolnej na zmiany globalnej produkcji, między innymi na skutek wahań warunków atmosferycznych. Rejony o słabej intensywności produkcji znacznie łatwiej wykazują spadki i wzrosty produkcji w latach urodzajnych i nieurodzajnych. Zmiany te mają bezpośrednie reperkusje w kształtowaniu się dochodów z tytułu skupu pro-

¹² Według klasyfikacji J. Liczkowskiego, *Badanie intensywności rolnictwa w ujęciu przestrzennym*, Warszawa 1964, powiat krotoszyński zaliczony został do I rejonu, a powiat międzychodzki do IV rejonu zróżnicowanych według podstawowego miernika intensywności rolnictwa.

duktów rolnych. Również można sądzić, że skutki decyzji gospodarczych zmieniających dotychczasowe układy rynkowe w rolnictwie, np. wyższe ceny skupu widoczne są w większym stopniu w rejonach o słabej intensywności rolnictwa. Podobnie skutki zmiany opłacalności w hodowli trzody chlewnej i bydła, jakie wystąpiły szczególnie w latach 1969 - 1971 widoczne były przede wszystkim w powiatach i województwach o słabo rozwiniętym zwierzęcym kierunku produkcji rolnej. Według informacji uzyskanych ze spisu czerwcowego 1970 r. (dla rolnictwa indywidualnego i uspołecznionego) w stosunku do stanu w czerwcu 1969 r. spadek pogłowia bydła wykazywało 225 powiatów, a trzody chlewnej aż 275 powiatów. W województwie kieleckim np. nastąpił spadek zarówno pogłowia bydła jak i trzody chlewnej we wszystkich powiatach, spadek pogłowia trzody chlewnej nastąpił także we wszystkich powiatach województwa koszalińskiego, krakowskiego i olsztyńskiego. Stosunkowo najmniej „poszkodowane” okazały się powiaty województwa bydgoskiego, poznańskiego i lubelskiego. W znacznie dłuższym okresie tzn. w porównaniu z 1960, w 1970 r. w 19 powiatach (województw katowickiego, krakowskiego, rzeszowskiego i łódzkiego) nastąpił spadek pogłowia bydła, natomiast spadek pogłowia trzody chlewnej objął znaczną ilość powiatów, w tym większość powiatów województw wrocławskiego, zielonogórskiego, opolskiego, rzeszowskiego, katowickiego. Stosunkowo najmniej powiatów, w których miało miejsce zmniejszenie pogłowia zwierząt było w województwie bydgoskim, gdzie tylko w jednym powiecie nastąpił spadek oraz w 3 powiatach województw poznańskiego i lubelskiego¹³.

Informacje te pozwalają sądzić, że rejony o intensywnej i wyspecjalizowanej produkcji rolnej charakteryzują się znacznie mniejszymi wahaniami dochodów ludności rolniczej płynących z tytułu skupu produktów rolnych niż zmiany zachodzące w sile nabywczej ludności rolniczej w powiatach o relatywnie niskiej intensywności produkcji rolnej. Ustabilizowane tempo przyrostu dochodów ludności rolniczej w powiatach o intensywnie rozwiniętym rolnictwie, znacznie łatwiej pozwala określić kształtowanie się popytu na artykuły do produkcji rolnej. W powiatach o wyraźnie koniunkturalnym kształtowaniu się przychodów ludności rolniczej płynących z tytułu skupu produktów rolnych, ustalanie wielkości zapotrzebowania na środki do produkcji rolnej jest z pewnością trudniejsze. W tej sytuacji mechaniczne rozdzielanie środków do produkcji rolnej na poszczególne powiaty według przyjętych kluczy podziałowych może powodować występowanie niedoborów w określonych rejonach. W warunkach dosyć znacznych różnicowań czasowych i przestrzennych produkcji rolnej oraz dochodów ludności rolniczej, zainteresowanie producentów rolnych zakupem środków produkcji na poszcze-

¹³ Regionalne różnicowania w rozwoju pogłowia bydła i trzody chlewnej w latach 1960 - 1970, GUS 1971.

gólnych rynkach lokalnych ulega dosyć dużym zmianom. Stwarza to wiele sytuacji konfliktowych. Skutki takiej sytuacji to silna stabilizacja układu rozmieszczenia sprzedaży artykułów do produkcji rolnej na poszczególnych obszarach¹⁴. Na przykład wskaźnik zmienności rozmieszczenia obliczony dla lat 1967 - 1971 sprzedaży artykułów do produkcji rolnej według powiatów dla województwa poznańskiego wynosił 0,75% rocznie¹⁵. Wielkość ta pozwala sądzić o istnieniu dosyć trwałych układów terytorialnych zakupów artykułów do produkcji rolnej. Tempo przyrostu obrotów tymi artykułami jest, ogólnie rzecz biorąc, zbliżone w poszczególnych powiatach. Tym samym wydaje się, że dotychczasowe przestrzenne zróżnicowania w zakresie wyposażenia gospodarstw rolnych w środki trwałe o charakterze produkcyjnym, poziom nawożenia, zakupy materiałów budowlanych, nie ulegają zmianom. W związku z tym należy sądzić, że tempo przyrostu zakupów artykułów do produkcji rolnej, jak i istniejące zróżnicowania powiatowe bardzo często nie odpowiadają rzeczywistym możliwościom ich zakupów przez rolników. Potwierdza to również fakt, że wartość sprzedaży artykułów do produkcji rolnej w przeliczeniu na 1 mieszkańca ludności rolniczej nie wykazuje tak dużego przestrzennego zróżnicowania, jak dochodów z tytułu skupu produktów rolnych. Jeżeli za 100 przyjmiemy średnio wojewódzką sprzedaż tych artykułów na 1 mieszkańca ludności rolniczej, to granica rozpiętości waha się od 60,0 w powiecie kolskim do 134,5 w powiecie poznańskim. Znacznie większe zróżnicowanie występuje w zakresie dochodów z tytułu skupu w przeliczeniu na 1 mieszkańca ludności rolniczej: od 73,5 w powiecie tureckim do 162 w powiecie krotoszyńskim, przyjmując za 100 przeciętne wojewódzkie.

Uogólniając można stwierdzić, że zmiany tempa wzrostu popytu na artykuły do produkcji rolnej mają ścisły związek z kształtowaniem dochodów ludności rolniczej. Skutki falowania tempa wzrostu produkcji rolniczej przenoszą się na przychody pieniężne wsi. W tej sytuacji, kiedy przeważająca część przychodów pieniężnych zależy wprost od aktualnego urodzaju, nawet niewielkie wahania w wysokości zbiorów odbijają się bardzo silnie na przychodach wsi. Występuje to szczególnie ostro w latach słabego urodzaju, gdyż wówczas towarowość zmniejsza się w stopniu większym niż produkcja globalna, co rzutuje na dynamikę przychodów pieniężnych ludności rolniczej.

Można więc przyjąć, że w latach nieurodzaju bariera dochodów, szcze-

¹⁴ M. Brojerski, *Zakupy artykułów do produkcji rolnej w województwie poznańskim w latach 1967 - 1970*. Biuletyn Informacji Rynkowej dla województwa poznańskiego, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Poznaniu 1970, nr 10/12.

¹⁵ Metoda obliczania wskaźnika zmienności rozmieszczenia. Por. W. Kamiński, *Problemy przestrzenne rynku rolnego i gospodarki żywnościowej*. Warszawa 1969, s. 27.

Tabela 6

Zakupy artykułów do produkcji rolnej oraz dochody z tytułu skupu w poszczególnych powiatach województwa poznańskiego w 1971 r. (w zł na 1 mieszkańca ludności rolniczej)

Powiaty	Zakupy artykułów do produkcji rolnej	Przychody z tytułu skupu	Powiaty	Zakupy artykułów do produkcji rolnej	Przychody z tytułu skupu
1. Poznański	7905	11 119	16. Szamotulski	6618	14 530
2. Krotoszyński	7670	23 615	17. Obornicki	7700	12 883
3. Gostyński	6734	17 195	18. Śremski	7527	11 958
4. Leszczyński	6913	14 428	19. Wągrowiecki	5810	14 639
5. Rawicki	6937	20 384	20. Międzychodzki	5806	12 556
6. Kościański	5604	13 569	21. Chodzieski	5275	12 633
7. Ostrowski	6348	16 969	22. Trzcianecki	4885	12 300
8. Jarociński	7302	16 848	23. Nowotomyski	6098	15 999
9. Kaliski	5247	14 236	24. Czarnkowski	6041	13 532
10. Pleszewski	6278	15 663	25. Wolsztyński	6787	13 258
11. Kępiński	5600	14 349	26. Koniński	4010	12 837
12. Ostrzeszowski	5657	13 159	27. Słupecki	4865	13 488
13. Wrzesiński	7025	15 240	28. Kolski	3528	11 871
14. Gnieźnieński	7778	20 521	29. Turecki	4141	10 723
15. Średzki	7550	14 191	Województwo	5878	14 580

Źródło: Biuletyn Informacji Rynkowej dla województwa poznańskiego 1971, Wydawnictwo Uczelniane Wyższej Szkoły Ekonomicznej w Poznaniu (przeliczenia własne).

gólnie w rejonach o niskiej intensywności, występować będzie znacznie silniej. W związku z tym istnieje potrzeba stosowania szeregu instrumentów, znaczne rozszerzenie systemu kredytowego, potanieenie kredytu nawozowego, wydłużenie okresu kasacji, oddziaływanie na przychody pieniężne wsi przez otwieranie nowych źródeł dopływu gotówki, rozwój kredytowej sprzedaży maszyn i urządzeń rolniczych, pasz przemysłowych, nasion, chemicznych środków ochrony roślin itp.

INFLUENCE OF THE CHANGE OF PRICES AND INCOMES ON BUYING ARTICLES USED FOR AGRICULTURAL PRODUCTION

Summary

The main aim of this article is to present relations between the extent of the supply with articles for agricultural production on one side and the changes of purchase prices of agricultural products and means of production prices on the other.

Relations appearing in this field are of mutual operation kind. We can assume that under definite conditions of agricultural policy the increase in production and

changes of prices profitable for farmers are the premise of the increase in production supplies.

We also took into consideration the relations between the demand for articles used for agricultural production and the formation of incomes of agricultural population. In case of fluctuation of these incomes, especially on the territories of low production intensification, there is need of applying the whole range of economic devices to ensure sale of articles for agricultural production.